

Borçlu Kaldıklarımız:

HASAN ÂLİ YÜCEL

İstanbul, 1897

Ankara, 1961, 26 Şubat

Halil İbrahim GÖKTÜRK

GÜN : 19 Mayıs 1940.. *Gençlik ve Spor Bayramı.*

YER : *Ankara Stadyumu...*

Zamanın Cumhurbaşkanı'ndan sonra şeref tribünündeki mikrofondan gür bir ses yükseliyor .. tâ bütün yurda dalga, dalga yayılıyor:

"19 Mayıs ... Samsun ... Mustafa Kemâl.

Milli Mücadele ... Vatan ve İstiklâl"...

O ses Milli Eğitim Bakanı'nındır .. ve 39 yıl gerilerde kalmış...

Hem de yıllar içinden yine sessiz tortusu kalmış olaylar da geçerler. 1959'lardayız.. A.B.D.'indeki görevinden yeni dönmüş bir subay, Ankara'nın Kızılay'ında dolaşmaktadır. Batı'nın ileri uygarlığı ve tekniği altında ezilmiş, sızlayan bir yürekle.. Yurt dışında gördükleriyle, yurdundaki gerilik ve yozluklar hiç gözünün önünden gitmez.. Karşılaştırır; besbelli bir sonuca da bağlayamaz, bir türlü.. Ateşli sorular dolaşır beyninde.. Onlar niye ileri, çağdaşlık düzeyinde? Biz niye gerilerde az gelişmişlik, kendine yetmezliklerdeyiz? Bunca işletilmemiş ham kaynaklar ortada dururken.. Birden sorusunun somut karşılığını görür gibi olur, caddenin tam ortasında.. Karşıdan gür kara kaşlı, derin ve ürkek bakışlı, orta boylu, tıknaz bir adam ağır adımlarla gelmektedir. Resimlerinden tanıır O'nu.. Ama subay yaklaşıp kendisine.. O orta yapılı adamla konuşamaz nedense.. Fakat peşinde ve hayalinde konuşur. Yani O, Yurdun geri kalmışlık çukurundan nasıl kurtulacağını görenlerden biriydi

galiba.. O problemlerin çözümlerini bulan, pratik çareleri uygulayanlardandı.. Yoksa belli çözümleri karmaşık problem yapanlardan değil.. Ya bu kez de alışılmışlara ters düşer, çelişkiler üşüşür başına.. İşte o tür yıllar geçmiş aradan.. Dünün ünlü, şanlı Bakan'ı değil şimdi.. Kızılay'da adsız, sansız biri dolaşmaktadır. Belki de eski tanıdıkları bile görmüyorlar, O'nu.. Kızının değişikle "Kapısını bile çalmıyorlar". Çünkü şimşekleri üstüne çekmiş; kötülenmiş, horlanmış ve düşünlülğe uğratılmıştı.. Ama belki hâlâ anılır bazı aydınlarca ara ve sırasınca... Hasan Âli gibi çok renkli ve yönlü bir âvize kişilik acaba tam boyutlarıyla çizilebilir mi? Tıpkı kökü doğuda, dal ve yemişleri Batı'da olan bir ağaç sanki, salt benzetmek gerekirse.. Son Yüzyıl bilgisayarlar yaptı. Hele ki tam duygusayarları yapamadı. İnsanın özünü yine kalemler sergileyecek.. Yine biyografi yazıları, kişinin oluştuğu bilgi ve duygulardan örgülenecek.. Demek önce insan gerek... Varsın okullarımızda hâlâ O'nun mantık ve felsefe kitapları okutulursa dursun.

Toplumların örgüsüne, dönem dönem kurtlar, güveler, böcekler dalarsın. Örgü yapısını yer yer, kemirirler. Çoğunlukla onun akıllı, kalıcı eser ve sahiplerine de saldırırlar. Tam sırası; bu olgunun üstündeki kirli örtüyü artık kaldıralım: Değersizliklerin değerleri kıskanması, geçicilerin kalıcıları kösteklemesi bir alın yazgısı oluyor, belli bir ölçüde... Örneğin ona fizikte etki ve tepki davası da diyorlar. Nedense bu geri toplumlarda çok kez süregider. Arasında da bazı ülkelere bulaşan gelgeç cüceler saltanatıdır da.. Nitekim Kişî'mizi günümüze tanıtır ve açıklarken Yücel-severlerden Rauf İnan Hoca der ki: "Büyük zekâ-ları, ancak büyük uluslar çıkarır. Bunun yöntemi de; değerleri, hizmetleri, eserleriyle ölçmek, seçmek, büyük kitlelere tanıtmak, Onları gönül-lerde ve beyinlerde yaşatmaktır. Bu yapılmazsa, değersizlikler gelişir, yayılır, değer yerine geçer-ler. Gerçek değerlerin yadsınması, cahilliğin yaygın olduğu ülkelerin özelliklerindendir".

Oysa bilinir mi? o, hâlâ toplumumuzda:

*"Sen bezmimize geldiğin akşam neler olmaz,
Sen saçlarını serdiğin akşam neler olmaz?"*

kendi malî şarkısının dizeleriyle anılmaktadır, en çok... Türk dili ve kültürüne binlerce kitap kazandırmış bir öncü düşünülün .. ki kendisi için bir tek kitap yazılmamış? (Faik Reşit Unat'ın 15 sayfalık broşürü dışında).. Bu acı ve düşündür-ücü lekeyi kim isterse üstüne alsın, aklansın.. Şimdi biz O'nun yaşam öyküsüne bir göz atalım: Hani O, şair, yazar, düşünür, devlet adamı Hasan Âli Yücel vardı ya!.. Yirminci yüzyıla üç yıl kala İstanbul'da doğar. Onsekiz yaşında ve İdadi son sınıfındayken askere alınır. Yüksek öğrenimini Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde bütünler (1921). Zamanın Darülfünun Öğrenci Birliğinde, Kimya Bölümünden İspartalı tanınmış hocamız Hilmi Dilmen'le beraber çalışırlar. Geçmişte onların ülkücü dostluğu ve işbirliği üstüne çok olaylar dinlemiştir.

Öğretmen Hasan Âli, Kuleli, İzmir, İstanbul Erkek Liseleri ile Galatasaray'da felsefe, edebiyat ve sosyal bilgiler okutur. Denetçilik göreviyle Fransa eğitim yöntemini incelemeye gönderilir (1930). Gerçi o sıralar genç Cumhuriyetin ateşli, dipdiri inşa yıllarıdır. Yorulmaz Bakan Mustafa Necati, geceli gündüzlü işbaşındadır.. Yoksul ve çıplak Bakanlık binasında aydın beyinli ve yürek-liler oturur.

Gazi'nin üç aylık yurt gezisine Bakanlığı adına O genç denetçi de katılır. Hemen Büyük Önder'in dikkatini çeker (1931). İşte Hasan Âli hoca, Büyük Lider'in manyetik atmosferinde, böyle bir çatının altında, ve öylesine kızgın bir potanın içinde pişer, biçim alır ki .. giderek Orta

Öğretim Genel Müdürlüğüne yükselir (1933). Durmadan kitaplar, yazılar yayınlır. Nihayet 1935 seçimlerinden sonra İzmir Milletvekili adıyla çıkar. Üç yıl sonra Milli Eğitim Bakanı olur (1938). Mesleğinin doruğunda, daha kırk bir yaşındadır. Yurdu ve ulusu için yıllarca dağarcı-gına topladıklarını ekim, saçım, dağıtım saati gelmiştir. Öncelikle lokomotif takımını oluşturur, kendi hız ve uyumuna göre... Tasarılarını bir bir sırasıyla yürürlüğe koymaya başlar. Ortada çoğunluğu alfabetiz bir toplumla, çabuk onarıl-ması gereken bir ülke vardır. Öyleyse çareler de ona göre kısa ve kesin olacak.. Kendine özgü yordamıyla, önce İlk Maarif Şurası 1939'da toplanır. Yapılmış plan ve programlar kabul olunur. Her ne kadar sınırlarımızın hemen öte-sinde İkinci Dünya Savaşı patlarsa da .. tüm azgı-lığıyla çevresine kan ve ateşler saçsa da... Yine yılmadan tüm dünyaya eğitim ve öğretimde olumlu bir örnek sergilenir: Yetenekli bir Bakan üstleriyle elele verince nelerin doğabileceğini de gösterirler ayrıca...

İlk adımda öğretmen azlığına karşı hesapla-nan sayı, hedef alınır. Çavuş - Eğitimlik kursları işletilmeye başlar. Ardından güzel san'atların her dalında yoğun girişimler oluşturulur. En önemlisi, toplamı "20"ye varan Köy Enstitüleri birer birer boy verirler. Çünkü Yücel'in ana fikir ve felsefesi, toplumu okutarak eğitim yoluyla kalkındırmaktır, kim ne derse desin.. Buna ulusal eğitim kanalın-dan çağın akım ve gereklerine uymak zorunluğ-u da denebilir. Zira ülkesinin sınırlarını her an yakıcı, yıkıcı, yokedic bir savaşın kıpkızıl alev-leri yalamaktadır.

Dahası, bir ülke ki varlık ve yokluk arasındaki sayılarından bazıları şunlar: 1938 yılında nüfusu-nun ancak % 19.3'ü okur yazardı. Utanılacak şey değil mi? Onbir yıl sonra bu sayı % 40'a çıkarıl-maktadır. İlle farkı belirten başka sayılar da var: Yıl 1938'deyiz; 6.700 ilkokulda, 14.048 öğretmen ile 764.691 öğrenci bulunmaktadır. Bundan 7 yıl 7 ay sonrasında (Bakan'ın ayrılış tarihi): 13.665 ilkokulda, 28.409 öğretmen ile, 1.359.034 öğrenci okutulmaktadır. Başka bir sayı ölçüsü üzerinde Teknik Öğretim'e bakınca: Yeni 40 ortaokul ve 14 lise ile 64 Erkek San'at Enstitüsü pek az sayıdaki öncekilere eklenmektedir. Böylece Kız ve Erkek Teknik Öğretimde durum: 1938'de toplam 12.434 öğrenci iken 1946'da 54.735'e yükselir. Mühendis Mektebi Teknik Üniversiteye çevrilir ve daha nice eserleri gibi.. Kimsenin ortad-an silmeye gücünün yetmeyeceği dimdik ayakta duran bir anıtını daha vurgulayalım: Dünyayı iştâgelen Klasik Eserlerin çeviri dizileri... Acaba hangi cüce böyle bir girişimde bulunabilmiş ki?..

Yurdun dar ve sınırlı koşulları içinde ve ilk ağızda 531 Klasik çeviri kitabı yayınlanır. Zamanla bu sayı daha yüksek baskılara ulaşır. Şimdiki durumunu bilemeyiz bile... Eğer bu dönemi nitelikle gerekirse, sanki Ege'nin İkinci Aydınlık Çağı'na benzetilebilir. Atılım öylesine hızlanır ki her tür kitap, ansiklopedi, dergi, gazete v.b. yayınlar görülmemiş sayılara ulaşır. Yurdun Baş Öğretmeni Gazi'nin belki de özlediği ve seyrettiği tablo bu iken...? Yücel görevinden ayrılmak zorunda kalır.. Tam 7 yıl 7 ay sonra... Oysa ki masabaşı kâğıt bürokrasisi yerine, köylerde, kentlerde, işbaşı ve tezgâhüstü eylemciliği almış yürümüşdür artık.. Amma...?

Ne var ki toplumlarda alışılmışın dışına taşmak, uyuyanları uyandırmak, hızlı bir çalkantıyı başlatmak tehlikeli olabilmemiş de... "Yavaş yavaşçılar" ürkerler bundan.. Bunca güçlü plan ve program düzenlemesinden.. Başarılı sonuçlar her kesde yankılı uyandırır. Yaygın etkiye karşı sert tepkiler ayağa kalkar. Şimşekler, girişimi başlatanın başına iner. Ama hangi hüküm olursa olsun, o ancak kendi zamanının koşulları içinde geçerlidir. Kaldı ki yeryüzünden böyle nice hükümler gelip göçtüler. Sokrates'den, Galileo'ye ve şimdi de Yücel'e değin.. Eğer insanlık onlar için yeni bir "Karar düzeltmesi" isteğinde bulunsaydı, şüphesiz sonuçları da çok değişik çıkardı. Ne yok ki insanoglunun gelişim ve değişim çizgisinde, değişmez böyle bir alinyazgısı da bulunmasın... Demek ki toplumda her hareket, kendi özündeki çelişkileri, terslikleri de beraber getiriyor. Elbette onları dengelemek, uzlaştırmakta yine kişiogluna düşüyor. Yücel dünyamızdan gelip geçti.. Ama bazı vicdanların mutlu anlarında, hâlâ bir "acaba" sorusu çengeleniyor mu? dersiniz..

Bir yazar ki eserleri: çeviri ve yazma olmak üzere çeşitli türlerde 33 kitap halinde yayınlanmış.. Tıpkı tam 33 yıllık bir yazarlığın basamakları gibi.. Cariptir, meslek merdivenlerini sırasıyla ve atlayarak yücelen bir yetenek, beslenmeyen bir yerde, umulmayan bir yanlışla tökezlüyor. Böylece hem doruğu, hem de yerin dibini görüyor. Ötesinde çok renkli bir kişiliği olduğu

belli: müzikten şiire, felsefeden bilime kadar her alanda olgun, dolgun.. Bozkırın Mevlânâ çiçeği kokularıyla, acem seccadeli Baküs bahçelerinden yükselen coşkulu şarkılarda "O vardı" derler, tanıyanları.. Hele doğunun mistizmi ile batının kültür mayasını yoğurmuş bir ulusal sentezcidir. Doğrusu dağarcığındakini yoksullarına boşaltmış bir köylü, çarıklı .. ya üstelik feleğin cilveleri de eksik olmamış: Tanınmış ansiklopedilerimiz kendisinin Kurucu Meclis üyesi olduğunu yazarlar. Belki akıldan geçmiş ama .. seçmemişler, ömrünün son aylarında bile .. zira o duygulu yürek 1961 Şubatı'nın 26'sında susar.. Bir avuç seveninin elleri üstünde toprağa verilir.

Böyle bir kristal kişiliğin acılar, sancılar duy-maması düşünülemez. Ancak bunun yüce bir tesellisi de olsa gerek: kendisi, ulusal kalkınma ve devrim yapısında, usta olarak çalışırken, insanlık ve kültürünün ölkü mabedi inşaatına da tuğlalar yerleştirdiğinin bilincindeydi galiba..

"Eski Bir Öğretmen" in tozlanmış anılarıyla benzediğini sandığımız bir portresini çizmeye çabaladık. Yakın görenler bilir; çerçeve içinde bir yanlışla bir eksik var: Önce, öylesine kendinden uzak, dolaylı politik bir kavgaya ille de katılması.. Gereksiz amaç, yığıtçe, efe'ce bir çıkış olmuş galiba.. Oysa Efelik töresinde bir kez yenilgi, efeliği siler, götürür. Ötekisi, Ata'sının tüm Türklüğe armağan ettiği bir kurum üzerinde, aynı amaçla "Türk Dil ve Edebiyat Akademisi"ni kurmamasıydı, o yeterli gücü varken (Ayrıldıktan sonra kurulmasını istemiş ya). İlkindeki yıkılmaya, yitirmeye karşın, sonrakinde ölümsüzlüğe kavuşacaktı, ne yazık? olmadı..

Yazıya, O'nun kulaklarımızda hâlâ çınlayan gür ve inanmış sesiyle başlamıştık. Yine O'nu, şimdi plaklarda kalan kendi gönül şarkısından dinleyelim.. Ve Fuzuli'nin son dizeleriyle uğurlayalım:

"Fakir-î-padişeh âsâ, gedâ-yı muhteşemem".

(*) Babasının kitaplığını ve anılarını titiz bir anne olarak saklayan vefalı kızı Canan Eronat'a yardimlarından dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

● *Hayat doğumla başlayan, ölümlle biten bir okuldur. Orada herkes hem öğretmen, hem de öğrencidir.*

Selim Sırrı TARCAN

● *Tecrübeme göre eksiksiz kimselerin erdemleri de çok azdır.*

Abraham LINCOLN